

КАТТА АВЛОД ПЕДАГОГИК ТАЖРИБАСИДАН ФОЙДАЛАНГАН ҲОЛДА ЎҚУВЧИЛАРНИ ТАРБИЯЛАШНИНГ ИНТЕГРАТИВ ПЕДАГОГИК МЕХАНИЗМЛАРИ

Ниёзова Нилуфархон Абдулхамидовна

Наманган давлат университети мустақил тадқиқотчиси

Аннотация: Мақолада катта авлод педагогик тажрибасини мактаб ва олий таълим муассасаларида таълим-тарбия жараёнига интеграция қилиш механизмлари тадқиқ қилинган. Ушбу тажриба орқали ўқувчиларнинг академик кўникмалари, ижтимоий ва ахлоқий ривожланишига таъсир кўрсатиш усуллари аниқланган. Мақолада илмий-амалий методлар, шу жумладан интервьюлар, кузатувлар, сўровномалар ва ҳужжатлар таҳлили қўлланилган. Тадқиқот натижалари катта авлод тажрибасини тизимли тарзда интеграция қилиш ўқувчиларнинг танқидий фикрлаш, ижтимоий компетенциялар ва маънавий қадриятларини ривожлантиришда муҳим аҳамият касб этишини кўрсатди.

Калит сўзлар: катта авлод педагогикаси, интегратив метод, тажрибавий таълим, ижтимоий компетенциялар.

Ҳозирги замон таълим тизимида нафақат академик билим бериш, балки ўқувчиларнинг ижтимоий, ахлоқий ва маънавий ривожланишини таъминлаш муҳим аҳамият касб этади. Шу нуқтаи назардан катта авлод педагогик тажрибасидан фойдаланиш талабаларнинг ҳар томонлама камол топиши учун муҳим педагогик ресурс ҳисобланади.

Ўзбекистон педагогик амалиётида катта авлод педагоглари кўп йиллик тажрибаси билан ўқувчиларни ҳаётий мисоллар орқали тарбиялашда алоҳида ўрин эгаллайди. Хорижий тадқиқотлар шуни кўрсатадики, experiential learning, social learning ва менторлик усуллари орқали катта педагогик тажриба ёш авлоднинг ижтимоий ва академик қобилиятларини сезиларли даражада оширади (Anderson, 2019; Lopez & Chen, 2021).

Мақоланинг мақсади — катта авлод педагогик тажрибасини интеграциялашнинг амалий ва назарий механизмларини таҳлил қилиш, уларнинг Ўзбекистон ва хориж педагогик амалиётида қўлланилишини кўрсатиш ва самарали методологик йўлларни таклиф қилиш.

Катта авлод педагогик тажрибасини ўрганишда қуйидаги назарий ёндашувлар асос қилинди:

Vygotskuning ijtimoiy-madaniy nazariyasi (Sociocultural Theory) – ўқувчиларнинг ривожланиш зонаси (Zone of Proximal Development, ZPD) доирасида катта авлод педагоглари интерактив методлар ва менторлик орқали билим ва кўникмаларни ўргатади (Vygotsky, 1978).

Deweyning tajribaviy taʼlim nazariyasi (Experiential Learning) – ҳаётий мисоллар ва кейс-стадийлар орқали ўқувчиларнинг танқидий фикрлаш ва муаммо ечиш қobiliяти ривожланади (Dewey, 1938).

Banduraning ijobiy modellash va ijtimoiy ўрганиш nazariyasi (Social Learning Theory) – педагоглар ижтимоий ва ахлоқий моделларни тақдим этиш орқали ўқувчиларнинг шахсий ва ижтимоий ривожланишига таъсир қилади (Bandura, 1977).

Ўзбекистон таълим тизимида катта авлод педагогларининг тажрибаси алоҳида аҳамиятга эга ҳисобланади. Кўп йиллик педагогик фаолият давомида тўпланган тажриба, ўқитиш услублари ва тарбиявий ёндашувлар бугунги таълим жараёнида муҳим ресурс сифатида қаралади. Айниқса, мактабларда фаолият юритаётган катта авлод педагоглари асосан анъанавий таълим методларидан фойдаланишга мойил бўлсалар-да, уларнинг шахсий тажрибаси, ҳаётий мисоллардан фойдаланиш ва ўқувчилар билан индивидуал мулоқот қилиш каби ёндашувлари таълим самарадорлигини оширишда муҳим роль ўйнайди. Шу билан бирга, замонавий таълим тизимида интерактив усуллар, мулоқотга асосланган таълим ва амалиётга йўналтирилган ёндашувлар тобора кенг қўлланилмоқда.

Тадқиқотлар шуни кўрсатадики, катта авлод педагоглари томонидан қўлланилаётган тажрибавий ва тарбиявий усуллар интерактив таълим технологиялари билан уйғунлаштирилганда ўқув жараёнининг самарадорлиги сезиларли даражада ошади. Хорижий мамлакатларда бу каби ёндашувлар experiential learning (тажрибага асосланган таълим) ва mentorship programs (менторлик дастурлари) орқали тизимли равишда жорий этилган. Ушбу моделлар ўқувчиларнинг фақат академик билимларини эмас, балки ижтимоий, маънавий ва коммуникатив компетенцияларини ҳам ривожлантиришга хизмат қилади (Kolb, 2015; Johnson & Brown, 2020).

Тадқиқот доирасида сифатли тадқиқот усулларида кенг фойдаланилди. Жумладан, катта авлод педагогларининг педагогик тажрибасини чуқур ўрганиш мақсадида 25 нафар педагог билан чуқур интервьюлар ўтказилди. Ушбу интервьюлар давомида педагоглар ўзларининг дарс бериш стратегиялари, ўқувчилар билан ишлаш усуллари, таълим ва тарбия жараёнида қўллайдиган педагогик ёндашувлари ҳамда ижтимоий-ахлоқий тарбияга оид тажрибаларини баён қилдилар.

Интервью натижалари катта авлод педагогларининг дарс жараёнида кўп ҳолларда шахсий ҳаётий мисоллардан, реал вазиятлардан ва тарбиявий мулоқотдан самарали фойдаланишини кўрсатди.

Шунингдек, тадқиқот доирасида фокус-группа усули ҳам қўлланилди. Жумладан, 3 та умумтаълим мактаби ва 2 та олий таълим муассасасида педагоглар ҳамда талабалар иштирокида фокус-группалар ташкил этилди. Фокус-группалар жараёнида таълим жараёнида катта авлод педагогларининг тажрибасидан қандай фойдаланиш мумкинлиги, замонавий педагогик технологиялар билан интеграция қилиш имкониятлари ҳамда таълим жараёнидаги мавжуд муаммолар муҳокама қилинди. Бу муҳокамалар натижасида педагоглар тажрибасини тизимли равишда қўллаш зарурлиги аниқланди.

Кузатув усули ҳам тадқиқотнинг муҳим қисми бўлди. Тадқиқот давомида 50 та дарс жараёни кузатилди ва таҳлил қилинди. Кузатувлар давомида дарс жараёнида интерактив методлар, кейс-стадийлар, гуруҳли муҳокамалар, савол-жавоб усуллари ҳамда ҳаётий мисоллардан фойдаланиш даражаси ўрганилди. Натижалар шуни кўрсатдики, интерактив усуллар қўлланилган дарсларда ўқувчиларнинг фаоллиги, фикр билдириш қobiliяти ва муаммоли вазиятларни ҳал қилиш кўникмалари сезиларли даражада юқори бўлган.

Тадқиқотнинг миқдорий қисмида ҳам бир қатор методлардан фойдаланилди. Хусусан, 200 нафар ўқувчи иштирокида академик кўникмаларни баҳолаш мақсадида тестлар ўтказилди. Ушбу тестлар ўқувчиларнинг таҳлил қилиш, мантикий фикрлаш ва муаммо ечиш қobiliятларини баҳолашга қаратилди. Шу билан бирга, педагоглар томонидан қўлланилаётган методларни баҳолаш мақсадида 5 баллик шкала асосида сўровномалар ўтказилди. Сўровнома натижалари ўқувчилар ва педагоглар томонидан интерактив ва амалиётга йўналтирилган методлар юқори баҳоланганини кўрсатди.

Олинган маълумотлар SPSS 27 статистик дастури орқали таҳлил қилинди. Корреляция ва регрессия таҳлиллари натижалари катта авлод педагогик тажрибаси билан ўқувчиларнинг академик натижалари ўртасида ижобий боғлиқлик мавжудлигини кўрсатди. Айниқса, интерактив методлар ва кейс-стадийлардан фойдаланиш ўқувчиларнинг муаммо ечиш ва танқидий фикрлаш қobiliятига ижобий таъсир кўрсатиши аниқланди.

Тадқиқот жараёнида документал таҳлил усули ҳам қўлланилди. Катта авлод педагоглари томонидан ишлаб чиқилган дарс режалари, услубий қўлланмалар, методик тавсиялар ва таълим материаллари таҳлил

килинди. Бу ҳужжатлар педагоглар томонидан шаклланган педагогик анъаналар ва таълим усуллари ўрганиш имконини берди.

Тадқиқот натижалари шуни кўрсатдики, катта авлод педагогик тажрибасини таълим жараёнига интеграция қилиш орқали ўқувчиларнинг академик кўрсаткичлари ўртача 10–12 фоизга ошган. Шу билан бирга, ўқувчиларнинг ижтимоий ва маънавий компетенциялари 15–18 фоизга ўсгани кузатилди. Айниқса, ўқувчиларнинг мустақил фикрлаш, таҳлил қилиш ва муаммоларни ҳал қилиш қобилиятлари интерактив методлар ва кейс-стадийлар орқали сезиларли даражада ривожланган.

Ўзбекистон мактабларида катта авлод педагоглари томонидан дарс бериш жараёнида шахсий мисоллар, ҳаётий тажрибалар ва тарбиявий мулоқотдан самарали фойдаланиш амалиёти мавжуд. Бироқ ушбу тажрибаларни тизимли равишда жорий этиш, мониторинг қилиш ва институционал даражада қўллаб-қувватлаш етарли даражада йўлга қўйилмаган.

Хорижий мамлакатларда, хусусан Америка ва Европа давлатларида катта авлод педагогик тажрибаси mentorship programs, experiential learning ва social learning каби методлар орқали тизимли равишда жорий этилган. Ушбу моделлар ўқувчиларнинг ижтимоий фаоллиги, ахлоқий қарашлари ва жамоада ишлаш кўникмаларини ривожлантиришга катта таъсир кўрсатади.

Тадқиқот натижалари асосида шуни таъкидлаш мумкинки, катта авлод педагогик тажрибасини таълим жараёнига интеграция қилиш ўқувчиларнинг танқидий фикрлаш қобилиятини ривожлантиришга, ижтимоий ва маънавий ривожланишини таъминлашга ҳамда таълим жараёнини амалиётга йўналтиришга хизмат қилади.

Шу муносабат билан мактаб ва олий таълим муассасаларида катта авлод педагогларининг тажрибасидан самарали фойдаланиш учун менторлик тизимини ривожлантириш, методик марказлар ташкил этиш ва педагоглар ўртасида тажриба алмашиш механизмларини такомиллаштириш зарур.

Хулоса қилиб айтганда, катта авлод педагогик тажрибасини таълим тизимига интеграция қилиш таълим-тарбия жараёнининг самарадорлигини сезиларли даражада оширишга хизмат қилади. Шунинг учун таълим муассасаларида менторлик дастурларини ривожлантириш, интерактив ва кейс-стадий методларини тизимли равишда қўллаш ҳамда ўқувчиларнинг ижтимоий ва маънавий ривожланишини баҳолашга қаратилган мониторинг тизимини жорий этиш муҳим аҳамиятга эга.

АДАБИЁТЛАР

1. Anderson, L. (2019). *Experiential learning in contemporary education*. New York: Routledge.
2. Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
3. Dewey, J. (1938). *Experience and Education*. New York: Macmillan.
4. Johnson, P., & Brown, K. (2020). *Mentorship programs in secondary education: A global perspective*. London: Springer.
5. Kolb, D. A. (2015). *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. Pearson Education.
6. Lopez, M., & Chen, Y. (2021). *Social learning in educational contexts: Comparative studies*. *International Journal of Educational Research*, 105, 101–118.
7. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
8. Турсунов, М. (2020). *Ўзбекистонда педагогик тажриба ва инновацион усуллар*. Тошкент: Ўзбекистон Миллий Университети нашриёти.
9. Каримова, Ш. (2018). *Мактабда катта авлод педагогикасидан фойдаланишнинг методик асослари*. Тошкент: Ўзбекистон педагогика журнали, 3(15), 45–52.
10. Назаров, А. (2019). *Интерактив методлар орқали маънавий ва ижтимоий тарбия*. Самарқанд: Самарқанд давлат университети нашриёти.